

# Afganistan'da Mülkiye<sup>(\*)</sup>

Prof. Dr. Mehmet Ali F. DAĞPINAR

**40**yıl önce Kâbil'e Dışişleri Hukuk Müşaviri olarak gitmiştim. Oraya vardığımızda 6-7 sene önceki Beçe-i Saka hadisesinin hatıraları henüz taze idi. Bu gâsıptan memleketi kurtaran Kral Nadir Şah 3 yıl önce bir suikast sonucu katledilmiş, yerine oğlu Mehmet Zahir geçmişti.<sup>1</sup>

Bizi çok dostça karşıladılar. Konuşmalarda başlıca konu Atatürk ve başarıları idi. Bütün seyahatımız boyunca<sup>2</sup> geçtiğimiz yerlerde olduğu gibi Afganistan'da da Atatürk yalnız Türklerin değil bütün Doğu dünyasının öncüsü, kurtarıcısı olarak görülüyordu. Türkiye bir örnek, bir ümitdi. Ve biz Atatürk devrinin gençleri onların bizlerden neler beklediklerini daha ilk karşılaşmalardan kolayca anlıyorduk.

Devlet erkânı yeniliklere taraftar, seçkin ve sağduyu sahibi kimselerdi. Ancak birkaç yıl önceki hadiselerin yeni baştan tekrarlanmasından çekindikleri için ihtiyatlı ve temkinli hareketi tercih ediyorlardı. Şimdilik bütün gayret, içte asayişin korumak ve dışarıda milletler arası münasebetlerde açık vermemek üzerine toplanmıştı. Bunlarda tamamen başarılı idiler. Meselâ İkinci Dünya Savaşına takaddüm eden yıllarda olsun, bu savaş yıllarında olsun Afganistan hiçbir dış husumeti üzerine çekmeden tam bir dürüstlük içinde tarafsızlığını koruyabilmişti.

Ama artık, bilhassa Birinci Dünya Savaşından sonra süratle değişmekte olan bir dünya içinde Afganistan, İpek Yolu devirlerinden sonra sessizliğe gömülen bir Orta Asya memleketi olmaktan çıkmağa ve yerini almağa mecburdu. Kuzeydeki Orta Çağ kalıntısı hanlıklar çökmüş, yerine sosyal ve

(\*) Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Nisan-Haziran 1976, c. 6, s. 10

<sup>1</sup> 1973 de Cumhuriyet ilanı üzerine tahttan feragat etmiştir.

<sup>2</sup> O devirde Afganistan'a yolculuk 3 hafta sürerdi.

ekonomik yapısı değişik bir Devlet kaim olmuştu. Batı komşusu eski rejimi yıkmış, yeni Pehlevî idaresini kurmuştu. Doğu ve Güney hudutlarını kaplayan Hindistan, bağımsızlık mücadelesi içinde idi.

Dışişlerindeki vazifeme ilâveten diğer Devlet dairelerinin ve Parlatonun da gerektiğçe danışmanlığını yapıyordum. Bu vesile ile muhtelif derece ve sıfattaki vazifelilerle yakından temasım olurdu. Şu kanaata varmıştım ki yenilikleri ve islâhatı sistemli ve engelsiz bir şekilde yürütebilmek için en başta memleket gerçeklerini etrafiyle anlamış ve dış dünyanın mes'elelerine ve gidişatına hakkiyle vakıf bir İdareciler kadrosuna ihtiyaç vardır. Bu kadroyu ancak bizim Mülkiye'ye benzer bir mektebin yetiştirebileceğini düşündüm ve o andan itibaren teşebbüse geçtim.

Başlangıçta Maarif Vezareti İdareci yetiştirmeyi hedef tutan bir mektebi yadırgar göründü. Bir tıp okulu, bir harp okulu, bir ziraat okulu anlaşılır ve alışılmış şeylerdi ama?..

İyi niyetli ve fakat fazla ihtiyatkâr olan bürokratlar bazı maddî imkânsızlıklar da öne sürüyorlardı:

Herşeyden önce böyle bir okul için elverişli binanın olmadığını, yeniden inşa etmek için ise kâfi ödenek mevcut bulunmadığını, lûzumlu 10-15 hocayı dışardan getirmek için hem zaman ve hem de tahsisat bakımından imkânsızlıklar mevcut olduğunu, lise tahsilinden sonra gençlerin<sup>3</sup> hayata atılmayı tercih edeceklerinden sınıflara kat'iyen öğrenci bulunamayacağını söylüyorlardı.

Bu tablo ilk bakışta hazin ve ümit kırıcı gibi görünür. Fakat hakikatte birçok âtl imkânlar vardı. Bunları hareketlendirmek ve bir araya getirmekle birçok şeyleri başarmak mümkündü. Bütün mes'ele böyle bir müessesenin bütçeye ağır bir yük tahmil etmiyeceğini, buna karşılık Devlete göreceği hizmetin ne kadar büyük olacağını Hükümet Başkanına anlatmaktı. Sadrazam Mehmet Haşim Han'ın şahsiyeti bu işi layikiyle kavramasına müsait idi. Kendisi Türkiye'nin büyük bir dostu, aynı zamanda Büyük Elçimiz Memduh Şevket Esendal'a sonsuz saygı ve itimat besleyen mümtaz bir zattı.<sup>4</sup>

<sup>3</sup> O zamanlar Kabil'de üç lise vardı. Bunlardan İstiklal Lisesinde Fransızca, Harbiye Lisesinde İngilizce ve Necat Lisesinde Almanca tedrisat yapılıyordu.

<sup>4</sup> Memduh Şevket Esendal kıymetli hikaye yazarlarımızdandır. Ayaşlı ve Kiracıları ile "Hikayeler" adlı eserleri eski Ulus ve Vakıf gazetelerinde çıkmış yazıları vardır. 1952'de vefat etmiştir.

Bir gün M. Ş. Esenal vaziyeti ona açmış. O da beni ilgili Maarif erkânının ve bazı vezirlerin bulunduğu bir toplantıda dinledi. Kendisine eğer bu müesseseyi kurmak ve yürütmek için bana tam yetki verilecek olursa eldeki imkânlarla başaracağımı söyledim. Tereddütsüz kabul etti ve yanındakilere kuruluş Fermanının hemen yazılmasını emretti.

Kâbil Siyasal Bilgiler Fakültesinin kuruluş Fermanının tarihi 9 Haziran 1938'dir.<sup>5</sup> Birinci madde aynen şöyledir.

“KABİL'DE BİR AFGAN SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ KURULMUŞTUR. BU FAKÜLTENİN MAKSADI İDARE, DİPLOMASİ, İKTİSAT VE MALİYE ŞUBELERİ İÇİN YÜKSEK MEMUR YETİŞTİRMEKTİR”

Bu fermanın diğer hükümlerine göre ben kurucu başkan sıfatıyla ders nevilerini, müfredat programlarını, öğrencilerin kayıt ve kabul şartlarını tayin ve tesbitte tam yetkili kılınmışım.

Kuruluş Fermanı tarihi ile Fakültenin derslere başlayışı arasında 4 aydan az bir zaman geçecektir. Bu arada bina meselesiyle öğretim üyeleri ve öğrenci işlerinin ne suretle hal olunduğunu anlatmadan önce Fakültenin adı üzerinde bir açıklama yapmayı lüzumlu sayıyorum:

Tesis Fermanının birinci maddesinde de görüldüğü üzere Fakültenin adı başlangıçta yalnız SİYASAL BİLGİLER idi. Sonradandır ki muaddel bir madde ile buna HUKUK da ilave edilmiştir. Sebep şu:

Bizim SİYASAL BİLGİLER'den sonra nasıl olsa ayrı bir HUKUK FAKÜLTESİ açılmak istenecekti. Memlekette şer'i kaideler carî olduğuna göre, eski usul üzere fıkıh tedrisatı yapan bir medresenin HUKUK FAKÜLTESİ'ne dönüştürülmüş ve hukuk anlayışının ve tedrisatının yüz yıllardan beri olduğu gibi skolastik bir sistem içine sürüp gitmesi mukadderdi. Halbuki biz tatbikattaki hukuk sistemini (yani İslâm hukukunu) öğretmekle beraber, bunu geçmişteki ve çağımızdaki dünya hukuk sistemleri ile birlikte mukayeseli olarak öğretmeyi, hukukun temelini sosyal, ekonomik, coğrafi, kültürel... v.b. faktörlere dayandığını göstermek ve gelecek neslin kanun yapıcılarını ve tatbikatçılarını hukukun kalıplaşmış bir müessese olamayacağına anlatarak o yolda yetiştirmeyi tercih ediyorduk. Hukukçular ayrı ayrı

<sup>5</sup> Kral Mehmet Zahir Han'ın amcası olan Sadrazam Mehmet Haşim Han'ın şahsiyeti hakkında 1.11.1953 tarihli Ulus gazetesinde Dr. Rebi Barkın'ın bir yazısı vardır. Mehmet Haşim Han 1953'de vefat etmiştir.

dünyaların insanları olmamalı idiler. Bizim 1938'lerde Afganistan'daki bu anlayışımızın, İkinci Dünya Savaşından çok sonraları (Afganistan'ın yapısının gösterdiği lüzum ve zaruret oralarda o derece mevcut olmamasına rağmen) bazı batı üniversitelerinde uygulandığını görüyoruz.

Şimdi Fakülte binası meselesine gelelim. İlk ders yılı için aldığım ödenek çok azdı. Bununla bir mahalle mektebi bile güç işletilirdi. Hepsinin tutarı bizim para ile 15-20 bin lira kadar birşeydi. Ben daha fazla vermeleri için ısrar etmemiştim. Az bir para ile de bazen çok şeyler yapılabilirdi.

Mevcut eski ve metruk bir bina bulmak lazımdı. Bunu buldum. Emir Abdürrahman'ın türbesinin bulunduğu parkın kenarında eskiden kalmış, gün görmüş fakat şimdi kullanılmayan büyük, takriben 20x20 ebadında hangar gibi bir yeri burası. Belki de eski bir kasrın kalıntısı idi. Burası Hazneye ait olduğundan hemen aldım. Birkaç marangoz getirerek içinde bölmeler yaptırttım. Başlangıçta yalnız bir tek sınıf kafi idi ama diğer servisler için ayrı ayrı yerler gerekiyordu. Mesela kalem odası, öğretmenler odası, başkan odası. Kütüphane şimdilik öğretmenler salonunda olacaktı. En fazla emek ve masraf isteyen servis Neşriyat ve baskı servisi idi. Burada öğretim üyelerinin takrirleri günü gününe basılıp öğrencilere dağıtılacaktı. Aynı zamanda öğrencilere yardımcı kitap mahiyetinde olmak üzere muhtelif eserler de tercüme ettirilerek burada bastırılacaktı.

O tarihe kadar Afganistan'da bizim mevzularımıza giren hiçbir eserin ne telif ve ne de tercüme olarak basıldığını düşünürsek bu işin ne büyük bir zaruret olduğu kolayca anlaşılır. Neşriyat ve baskı işlerinin başına geçecek kimsenin lisana çok iyi vakıf olması yanında hukuk ve sosyal bilimler terimlerine aşina da olması ve bunları insicamlı kullanması şarttı. İyi bir tesadüf eseri olarak Tahran Üniversitesinden mezun aynı zamanda edebi eserleri mevcut Alimşahi adında bir zatı buraya müdür olarak getirdik ve kendisinden çok istifade edildi.

Binanın tamir ve tadili devam ederken bir yandan da mevzuumuza giren 2000 kadar yabancı kitap siparişi verildi. Bunların büyük bir kısmını bizim Milli Eğitim Bakanlığımızdan parasız olarak getirtmiştim. Gelenlerde 60 kadarını tercüme edilmek üzere dağıttım.

Öğrenci kabul şartları arasında Türkçe, Fransızca, İngilizce Almanca ve Rusça'dan en az birini bilmek şart olduğundan Kütüphanemize gelecek kitaplardan büyük ölçüde istifade muhakkaktı.

Bina tamir ve tadilatı, kitaba getirtmek, bunlardan bir kısmını tercüme

ettirmek, terimleri kontrol etmek v.b. gibi işler devam ederken öğretim üyeleri bulma çabası içinde idim de.

Dışardan öğretim üyesi getirtmek için ne paramız ve ne de vaktimiz olduğundan ve zaten hemen böyle bir teşebbüse girişilmeyeceği hakkında Hükümete söz vermiş bulunduğumdan önce yerli ve yabancı mütehassıs ve müşavirlerden faydalanma cihetine gidildi. Branşlarında çok kıymetli ve ilmi salahiyeti haiz kimseler vardı. Mesela Prof. Dr. Zühtü Berke, Prof. Dr. Şakir Tural, Abdülhay Aziz, Dr. Hans Türk bunlar arasındandı. Prof. Dr. Zühtü Berke bizdeki Refik Saydam Enstitüsünün kuruluşunda büyük hizmeti geçmiş, sonra Kabil'e gelerek modern bir bakteriolojihane kurarak onun idaresini deruhte etmiş ve Tıp Fakültesinde kürsüsü olan kıymetli bir bilgindi. Bizim Fakültemizde Şehircilik ve Amme Sağlığı dersleri verecekti.

<u>Adları</u>	<u>Dersler</u>	<u>Esas Vazifeleri</u>
Prof. M. A. Dağpınar	Devletler Umumi Hukuku ve İdare Hukuku	Dışişleri Hukuk Müşaviri
Prof. Dr. Zühtü Berke	Şehircilik ve Amme Sağlığı	Kabil Bakteriolojihanesi Müdürü Ve Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Şakir Tural	Ceza Hukuku ve Kriminoloji, Ekonomi	Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi
Abdülhay Aziz	Medeni Hukuk,	Milli Banka Müdürü
Dr. Hans Türk	Devletler H. Hukuku	İktisat Vezareti Müşaviri
Mevlevi Nasrullah	İslam Hukuku (Fıkıh)	Darülulum-u Arabiye Müdarrislerinden
Necubullah	Afganistan Tarihi	Dışişleri Vezareti Siyasi İşler Umum Müdürü (Daha sonra Maarif Veziri)
Habibullah Tarzı	Siyasi Tarih	Dışişleri Müsteşarı
Fakır Mehmet	Ticaret Hukuku İktisadi Coğrafya	(1938 Mülkiye mezunlarından) Ticaret Mahkemesi Başkanı
Gulam Mehmet	Maliye	(1938 Mülkiye mezunlarından) Gümrükler Umum Müdürü
Habibullah	İstatistik	(1938 Mülkiye mezunlarından) İçişleri İstatistik Müdürü
Ahmet Alişah	Sosyoloji Hukuk Felsefesi	(1938 Mülkiye mezunlarından) Sanayi Umum Müdürü
İsmail Gaznevi	Anayasa Hukuk	Oxford Mezunlarından
Kurmay Albay H. Erbuğ	Askerlik malûmatı	Askeri Talim Heyeti Başkanı

Prof. Dr. Şakir Tural Türkiye ve Paris’de Adli tıp ve kriminoloji üzerinde çalışmaları olmuş ve o sıralarda Tıp Fakültesi’nde öğretim üyesi olarak vazife gören kıymetli bir hoca idi. Bizim fakültemizde ceza hukuku ve kriminoloji derslerini üzerine alacaktı.

Abdülhay Aziz Afganistan Milli Bankasının Müdürü olup kuvvetli bir iktisat öğrenimi yapmıştı. Paris Siyasal Bilgiler Okulundan mezundu. Yalnız Afganlılar arasında değil, dünya aydınları arasında da temayüz edecek bir kıymetti. Bizde iktisat dersini üzerine alacaktı. Ben Türkiye’ye döndükten sonra bir müddet fakültenin Başkanlığını liyakatla yapmış, daha sonraları Plan Vezirliğine atanmıştı. Bundan 10 yıl kadar önce vefat etmiştir.

Dr. Hans Türk, Batı medeni hukukları üzerinde çalışmaları olmuş kıymetli bir hukuk doktoru (Alman uyruklu) idi. Bizim fakütede batı medeni hukuklarının ana hatlarını, tarihlerini ve devletler hususi hukukunu okutacaktı. Bu zat Türk ve Afganlılar dışında tek Avrupalı idi. Esas vazifesi İktisat Vezareti Müşavirliği idi.

O sırada Ankara Mülkiye’sinden mezun olup gelen 4-5 Afganlı genç de bize iltihak etti. Ben de dahil olmak üzere öğretim üyelerinin adları, okutacakları derler ve esas vazifeleri bir önceki safyada verildiği gibiydi.

Dersler arasındaki Askerlik Malumatı belki biraz garipsenir. Bu dersi koymamızın sebebi şu idi: O devirlerde askerlik hizmeti Afganistan’da henüz yaygınlaşmamıştı. Fakültemizden ileride mezun olup sivil İdarede vazife alacak kimselerin modern orduların teşkilatı ve sairesi hakkında bilgi sahibi olmamaları elbette büyük bir eksiklik olacaktı. Bu eksikliği mümkün olduğu kadar telafi etmeyi düşünmüştük.

Biz Türk öğretim üyeleri fakülteadaki çalışmalarımızdan dolayı hiçbir ilave ücret ve saire kabul etmedik. Esas vazifelerimizden aldığımız maaşlarla yetindik. Fakülteyi maddi bir menfaat temini gibi süfli bir maksat için açtırdığımız zehabını verebilecek düşüncelerden titizlikle kaçındık.

Afganlı öğretim üyelerine gelince, onlara ders başına 10 Afgani veriliyordu ki bu para onların belki de ancak yol paralarını karşılayabilirdi. Türk ve Afganlı hocaları o devirlerde feragata bir araya toplayan asıl muharrik kuvvet, çağımız dünyasına ayak uydurabilecek bir neslin öncülerini yetiştirmek düşüncesi idi.<sup>6</sup>

<sup>6</sup> Birkaç yıl sonra Türkiye’den Prof. Edhem Menemencioğlu, Prof. Atif Benderlioğlu ve Prof. Orhan Oğuz gibi kıymetli öğretim üyeleri de Fakülte mesaisine katılmışlardır.

Şartlarımıza uygun öğrenci temine gelince, bu iş hiç de sanıldığı gibi imkansız bir şey olmadı. Fakülteye girme şartlarını haiz lise mezunu memurlara maaşlarını tam almak şartıyla yarım gün mezuniyet tanındı. Bunlar Fakülte'den mezun olur olmaz bir derece terfi edeceklerdi. Üst derecelerde münhal vukuunda terfi hakları tanınıyordu. Liseden yeni mezun olmuş olanlardan memuriyete girmeyip yalnızca öğrenci olarak kalacaklar için de terfilerde aynı haklara sahip olmakla beraber, öğrencilikte muayyen bir burs alabileceklerdi. Fakültede geçecek zamanlar memuriyet kademine eklenecekti.

Bütün bunlar bir fermanla neşir ve ilan olundu. Neticesi hemen görüldü. Yüzlerce mürakat arasından fakülte tahsilini takip edebilecek 17-18 kadar genci seçip aldık. Bundan 6 yıl kadar önce Ankara'da Afganistan'ın Büyük Elçisi olarak vazife gören Osman Sıtkı bu ilk kabul edilen öğrencilerdendi. Daha önce Kabil'de Matbuat ve Turizm Bakanı bulunuyordu.

Fakültenin açılış töreni, kuruluş fermanından tam 3 ay 25 gün sonra 4 Ekim 1938'de, tamir ve tadilden yeni çıkan binamızda yapıldı. Açılış sadrazam namına kardeşi Sipehsalar Gazi Şah Mahmut Han (Harbiye Veziri) yaptı.<sup>7</sup>

Bütün vazifeler ve devlet erkanı hazır bulundular. Maarif veziri ve Başkan sıfatıyla ben ve öğrencilerden biri maksat ve gaye üzerinde birer konuşma yaptık. Ertesi günkü Kabil gazetelerinde bunların metni aynen neşrolunmuştur.

Ertesi yıl Bizim Milli Eğitim Bakanlığının Talim ve Terbiye Dairesi Kabil Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültesinin Türkiye Fakülteleriyle muadeletini kabul ve tastik etmişti.

Başlangıçta Fakülte tedrisatı 3 yıl üzerine tertiplenmişti. İlk mezunlara 1941 yılında diplomaları Sadaret Sarayında Sadrazam muavini tarafından verildi. Mezunlar yazılı ve sözlü imtihanlardan başka ayrıca birer de basılmış "Dissertation" vermekle mükellef tutulmuşlardı. Bunların Afganista'na taalluk eden meselelerden olması şarttı. Geçenlerde elime geçen bir dergide bunların bir listesine rastladım. Mevzuları aynen yazıyorum:

Afganistan'ın demografik yapısı,  
Afganistan'da küçük sanatlar,  
Afganistan'ın taraf olduğu muahedeler,

<sup>7</sup> Bu zat sonradan sadrazam olmuş ve bu sıfatla 1951'de Türkiye'ye gelmişti.

Afganistan'ın para sistemi,  
Afganistan'ın bütçesi,  
Afganistan'ın ziraat siyaseti,  
Afganistan'ın maarif işleri,  
Afganistan'ın mahkeme usulleri,  
Afganistan'ın amme sağlığı ve sosyal işleri,  
Son 10 yılda Afganistan'ın dış ticareti,  
Afganistan'da bankacılık,  
Papalık ve Hilafet,  
Afganistan maliyesi,  
Afganistan'da devletin işlettiği ticaret ve sanayi kodları,  
Kabil Belediyesi,  
Afganistan vilayet idareleri

1957'de Plan Müşaviri olarak tekrar gittiğimde, bu işlerin üzerinden 20 yıla yakın bir zaman geçmişti. Yeni mesai arkadaşlarım çoğunlukla Fakültemizin aydın ve dinamik mezunları idi. Ne kadar iftihar ettiğimi tahmin etmek güç değildir.

İki yıl sonra, 1978'de, bu kuruluşun üzerinden tam 40 sene geçmiş olacak. O zamanlar dünyanın bu ücra ülkesinde, maddi olanakları zayıf, fakat ruh yapıları kuvvetli ve asil insanları arasında kardeşlik ödevimizi yaptığımız günlerde, bizlerle birlikte çalışan arkadaşlarımızı daima şükran ve minnetle anıyoruz. Türk-Afgan kültür münasebetlerinin O Altın Devrinin iki büyük mimarı, Büyükelçi Memduh Şevket Esendal ve Sadrazam Mehmet Haşim Han hiç unutulmayacaklardır.